

egzotizm ve modern yunan mimarisi

Kostas Tsiambaos |

modern olarak egzotik

1933 yılında 4. Uluslararası Modern Mimari Kongresi (CIAM) Atina'da gerçekleşti ve dünyanın dört bir yanından modern hareketin öncülerinin bazılarını, yeni (modern) işlevsel şehri tartışmak amacıyla bir araya getirdi. Bu konferans, modern Yunan mimarisi için bir dönüm noktasıydı, zira genç Yunan mimarlara kendi kimliklerini uluslararası avangard hareketle ilişkili olarak tanımlama imkânını sağlamıştı. 1933 yılında -neredeyse hiçbir şeyin modern görünmediği bir şehir imajına sahip olan- Atina'nın modern kimliğinden nasıl bahsedilebileceği, konferansın hem Yunan hem de yabancı katılımcılarının önünde duran ana meselelerden biriydi. Konferans çerçevesinde, genç Yunan mimar neslinin modern mimariye olan inancının derinleşmesi iki doğrultuda ilerlemişti: Bir yandan Yunan modernizmi doğrudan, Atina'nın daha yeni tamamlanmış¹ olan az sayıdaki ama önemli modern binalarına düzenlenen ziyaretlerle öne çıkarıldı. Diğer taraftan da modern Yu-

nan kimliği, modern mimariyle Yunanistan'ın egzotik, yerel mimari geleneği arasında kurulan retorik bir bağlantı aracılığıyla oluşturuldu. Anastasios Orlandos delegelere, Atina Teknik Üniversitesi Mimarlık Okulu Dekanı ve 4. CIAM'ın açılış konuşmacılarından biri olarak okulunun modern kimliğinden asla şüphelenmemeleri çağrısında bulunmuştu.² Aslına bakılırsa genç Yunan mimarların yabancı-lardan daha da modern olduğu görülecekti, çünkü kendi içlerinde mimari modernizmden çok daha önce modern olan bir geleneği taşıyorlardı. Orlandos, Yunanistan'ın yerel mimari geleneğinden bahsederken, uluslararası kültürel seçkinler arasında yaygın olan, yerel Yunan mimarisinin (özellikle de Kiklad Adaları'ndakinin) modern mimariyle ortak birçok özelliği (basit yapı, soyut formlar, minimal alanlar, dekorasyonun olmaması, işlev) olduğunu iddia eden o görüşe vurgu yapıyordu. Orlandos, egzotik yerel mimarlığı, modernin kurucu atası olmasa bile, aynadaki yansıması olarak öne çıkarıyordu.³ Diğer bir deyişle Orlandos, Yunan yerel mimarisine halihazırda işlenmiş olan egzotizmden faydalanarak bir

2

3

engel gibi görünen şeyi avantaja çeviriyordu: Yunan egzotizmi Yunanlıların her zaman modern olduğunun bariz bir kanıtıydı; bir kişinin bunu kendi gözleriyle görmek için Ege'nin Yunan adalarından herhangi birine seyahat etmesi yeterliydi.

Orlandos, egzotik olanı modernin diğer yönü olarak şekillendiren bu retorik şemayı mimarlar, sanatçılar ve entelektüellerden oluşan uluslararası bir seçkinler topluluğuna ikna edici bir biçimde seslenmek amacıyla kullanmıştı. Öte yandan, gençliğinin egzotik kırsal ortamından çok uzakta, modern bir apartmanda geçecek gelecekteki yaşamının ha-

yalini kuran Atina'nın ortalama sakinleri tarafından bu retorik pek de anlaşılmamıştı.⁴ Eski kırsal yaşamlarını büyük şehirlerde daha iyi bir yaşamın peşinden gitmek için memnuniyetle terk eden binlerce iç göçmen için egzotikle modern arasındaki ayrım çok belirgindi. Solun avukatı, yazarı ve siyasetçisi olarak Ilias Iliou, "Koution Egkomion" (Kutuya Güzelleme) başlığını taşıyan metninde modern "kutunun" (apartmanların), Yunan adalarının diğer geleneksel "kutuları" (evleri) gibi görüldüğü için değil, bu geleneksel kutuların sahip olmadığı özelliklere, konfora ve çeşitli imkânlara (betonarme sağlam bir iskelet, merkezi ısıtma, iç mekânda banyo, asansör vb.) sahip bir kutu

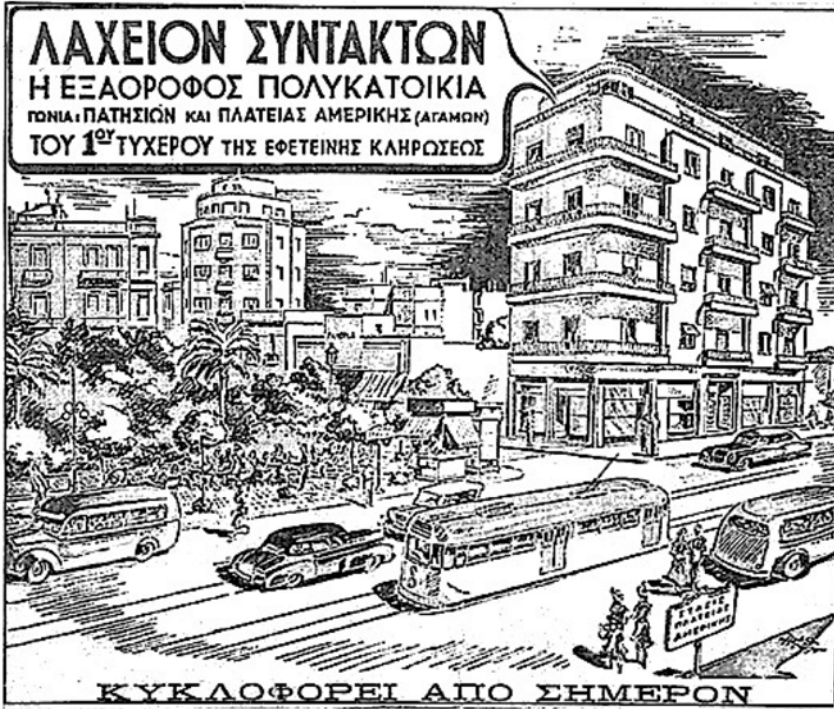
4

5

6

7

olduğu için peşinden gidilen yeni model oldu-ğunu açıklıyordu.⁵ Iliou'ya göre, bu modern kutunun değeri daha iyi, yeni ve zamane bir şey olarak kimliğinde saklıydı; egzotik yerelin kimliğine daha ziyade karşıt olan bir kimlikte.

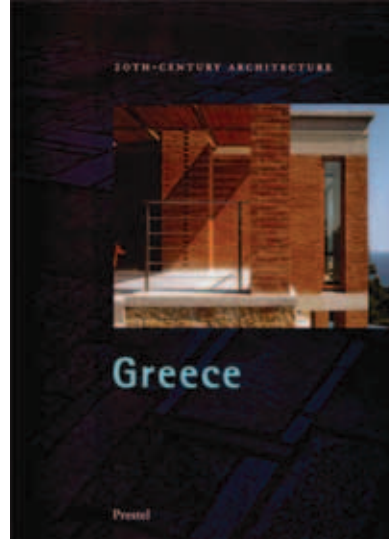
egzotizm ve modernite

Modern mimarinin birbirinden farklılaşan çe-şitli akademik ve toplumsal yorumlamalarına ve egzotik olana yaptığı atfa rağmen, modern mimari dilin hem inşa hem de üslup olarak yayılmasını ve genişlemesini sağlayan şey, modernitenin daha iyi bir geleceğin yolunu açtığına dair ortak kanı oldu. 1950'lerin son yıllarından itibaren tipik Yunan apartmanları olan çok katlı konutlar (*polykatoikia*) Atina'yı "fetheder". Eğilimli çatılarıyla taş ve tuğladan yapılmış iki-dört katlı binaların çoğunluğunun yerini betonarme düz çatılarıyla altı-sekiz katlı olan bu apartmanlar alırken, 19. yüzyılın neoklasik şehri modern bir şehir tarafından memnuniyetle yok edilip "yenisiyle değiştirilir".

Her ne kadar "1830 yılı sonrası yapılan binalar ve sanat yapıtlarının" (1469/1950 sayılı yasa) korunması için düzenlenen bir yasa 1950'lerden bu yana mevcut olsa da, Yunanistan'daki modern binaların sistemli bir biçimde listelenmesi 1980'lerde gerçekleşti. 1930'larla 1960'ların önemli mimari eserleri, estetik modelin eski Atina'nın kaybedilmiş kentsel cazibesinin sembolü olan tarihi "neoklasik" binalar üzerinden oluştuğu, diğer yandan modern mimarinin çoğu insan için "anlaşılmaz" görüldüğü ve modern Atina'nın kamuoyu tarafından çoğunlukla "çimento şehir" (*tsimentoupolis*: çimentopolis olarak okunur) olarak kınandığı postmodern bir dönemde korunmuştu. Yine de, Atina modernizmi üzerine akademik düzeyde gittikçe daha fazla tartışma yürütülüyor, unutulmuş mimarlar yeniden çalışılıyor ve göz ardı edilmiş yapıtlar yeniden değerlendiriliyordu. Bu bağlamda, Kenneth Frampton'ın Atina'yı "en modern şehir" olarak sınıflandırması bir anlamda hem beklenmedikti hem de memnuniyetle kabul görmüştü.⁶

Böylece, Yunan modernizmi 1990'ların sonunda Yunanistan'ın resmi mimari tarihinde bir yer edindi. Artık Aris Konstantinidis, Nikos Valsamakis, ve Takis Zenetos'un modern yapıtları, Christian ve Theophil Hansen, Ernst Ziller ile Lysandros Kaftantzoglou'nun neoklasik anıtlarının yanında anılıyordu. Bu dönemde, modern Yunan mimarisi, Yunan toplumunun 1930'lar

ve 1960'lar gibi ekonomik ve kültürel ilerleme dönemlerinde ürettiği iyimser, dışadönük ve dinamik çalışmalar olarak uluslararası dolaşıma girdi. "Yunanistan: 20. Yüzyıl Mimarisi"⁷ ve "Modernleşmenin Manzaraları"⁸ gibi modern Yunan mimarisi üzerine gerçekleştirilen kapsamlı sergiler farklı Avrupa ülkelerine taşınırken yüksek kalitede bir mimarinin tanıtımını gururla yapıyor ve aynı zamanda hem devlet hem de çeşitli STK'lar ve girişimciler tarafından iyi biçimde tasarlanmış bir stratejiyi temsil ediyordu. Bu seçkin mimari, olumlu bir paradigmanın yanında açık bir toplumun müreffeh ve iyimser geleceğini yansıtan parlak ve göz alıcı bir mimari imaj sağlıyordu.⁹

8

Öte yandan, bunlardan birkaç yıl sonra Yunan modernizmi üzerine farklı bir görüş ortaya çıkar. 2002 yılında Yunanistan, Venedik Mimarlık Bienali'ne "Atina 2002: Mutlak Gerçekçilik" başlığıyla katılır.¹⁰ Yunan, özellikle de Atina modernizmi yine merkezdedir, fakat artık bu 1930'ların ya da 1960'ların "resmi" modern mimarisi aracılığıyla gerçekleşmez. Bu sefer, alternatif bir modern Atina öne çıkarılmıştır; dünyanın dört bir yanından gelmiş milyonlarca turist tarafından fotoğraflanan değil, şirket kapitalizmine ve siyasi iktidara yapılan her türlü atıftan azade anonim, marjinal, genişleyen çirkin bir şehirdir bu. Bu, sert eleştirilerin hedefi olan ve hem uzmanlardan hem de genel kamuoyundan çok fazla tepki toplayan oldukça cüretkâr -ve sonradan göreceğimiz üzere gelecekte haber veren- bir tasarıdır: Bu gerçekten de bizim şehrimiz mi? Bütün bu çirkinliği neden göstermek zorundayız? Bütün bunların amacı ne?¹¹ 2004 Atina Olimpiyat Oyunları'ndan iki yıl önce, modern Atina, Venedik'te sunulan o şehir olamazdı; başka, çok daha düzgün ve güzel bir şehir olmalıydı.¹²

Öte yandan, görünen o ki, bu "kirli gerçekçilik"le ilgilenenler yalnızca 2002 yılındaki Bienal'in küratörleri değildi. Dünyadaki farklı merkezlerde yürütülen akademik araştırmalar bu "anonim" modern Yunan dilini farklı şekilde değerlendirmeye başlamıştı. Avrupa ve ABD'nin önde gelen kuruluşlarındaki doktora tezleri ve araştırma programları artık bu yaygın, formel, modern apartman binasını (*polykatoikia*) yerleşik uluslararası kurallar ve modellerden ayrıışan alternatif, "marjinal" bir modernizm açısından tartışıyordu. Berlin'den Richard Woditsch, *polykatoikia*'nın açık tipolojisini vurgulayarak, onun merkezsizleşmiş ve demokra-

9

tik üretimini öne çıkarıyordu.¹³ Lozan'dan Olga Moatsou, benzersiz, dinamik ve akıllıca bir iş pratiği olarak *polykatoikia*'nın üretimini yorumluyordu.¹⁴ Delft'ten Platon Issaias bu uzamsal modelin yaygınlaşmasının altında devlet ve

10

sermaye tarafından radikalizme karşı yönlendirilen bir biyoteknolojinin varlığını görüyordu.¹⁵ New York'tan Ioanna Theocharopoulou, *polykatoikia*'ya ev hanımı ve inşaat işçisinin toplumsal rolleri üzerinden modernizmin başlıca sembolü olarak yaklaşıyordu.¹⁶

Fakat aynı zamanda Yunanistan'da daha genç yaşlardaki mimarların oluşturduğu nesil, savaş sonrası Yunan şehirlerinin jenerik apartman binasını bir daha gözden geçirmek üzere kolları sıvadı. 2008'de *Un-built* sergisi kapsamında, "önceden hafife alınmış" *polykatoikia*, yaratıcı, popüler, orijinal ve dışadönük olabilen bir güncel mimari tip ve ikon olarak tekrar ele alınıyor ve "meşrulaştırılıyordu".¹⁷ Nasıl olacağı kanunla belirlenmiş, birbirini izleyen karakteristik girintileriyle o basmakalıp inşaat, bir poster, bir kartpostal, bir müzik CD'si kapağı, bir pul haline gelmişti. Birkaç yıl sonra, 2012 Venedik Mimarlık Bienali'nde *Made in Athens* [Atina'da Yapıldı] başlığıyla sergilenen Yunan Pavyonu, Atina apartman binalarını geliştirmekte olan Yunanistan kriziyle ilişkilendirerek bir adım ileriye gitmişti.¹⁸ Yaşayan *polykatoikia*; gösteriler, göçmenler, aşırı sağ gruplar, grafitiler, anarşistler, geri kazanılan alanlar, suç ağları, kamusal alandaki vandalizm vb. ile birlikte krizdeki yeni Yunan şehrinin bir ikonu olarak öne çıkarılıyordu. Modern bina yeni bir toplumsal inşa aracıyla geleceğe yönelik olumlu bir bakışı sem-

bolize etmeyi bırakırken çökmüş bir yaşam planını, yanlışlanmış bir vaadi, geçersiz kılınmış bir toplumsal sözleşmeyi sembolize eden krizin kendisinin bir parçası hâline geliyordu.

Son on yıl içinde, meşhur okullarda (AA'dan ETH'ye, Yale'den Columbia'ya) okuyan yüzlerce lisans ve yüksek lisans mimarlık öğrencisi bildikleri modern şehirlere benzemeyen bu diğer egzotik, modern şehri anlamak için Atina'yı ziyaret ettiler. Modern Yunan mimarlık sahnesinin, Avrupa merkezlerinin öncü paradigmalarının yanında eşit durmak için gösterdiği olağanüstü çabaya karşın, Yunan modernisti bir anda, ilkel ve yerli, ilginç ve anlaşılmasız bir modern manasında egzotik hâle geldi: Kiklad Adaları'nın yerel yerleşimleri gibi kolektif olarak "aşağıdan", "doğal" veya "organik olarak" gelişen orijinal, fakat geriden gelen, toplulukçu bir modernizm.¹⁹

Bugün, modern Yunan mimarisinin görülme ve kavramsallaştırılma biçimi hâlâ dar görüşlü, önyargılı ve ikirciklidir. Bu yalnızca, uluslararası seçkinler ve küresel "kriz turizmi" tarafından modern Atina'ya yönelmiş egzotikleştirici veya oryantalist bir bakış değildir. Yunan toplumu da Yunan modern mimarisine bakışını değiştirmiş gözükmemektedir. Facebook'ta çok popüler olan ve 20.000'den fazla üyeye sahip "Atina Modernizmi" adlı grup, en başta Atina'nın önemli modern yapılarına dikkat çekmek ve bu binaların değerine dair farkındalığı artırmak amacıyla kurulmuştu. Yine de, gruptaki günlük paylaşımlara kısaca bakmak bile tartışmanın çoğu zaman ünlü mimarlar ve onların simgesel yaratımları etrafında dönmediğini anlamak için yeterlidir. Elbette, "başyapıtlar" a ya da "olağanüstü" olanlara gösterilen hayranlık az değil ancak hakim görsellerin çoğu daha küçük, daha önemsiz, bilinmeyen, ikincil binalara ait. Her yuvarlak tavan penceresi, her beton çardak, her dövme demir kapı, her yuvarlak sütun, her yatay açıklık, burada ilginç, "sevimli" ve önemli olarak; yıkık dökük modern bir rüyanın küçük modern fetişleri olarak yücelmekte. Modern dili konuşuyor gibi gözükken her şey, öyle görünen ya da taklit eden ne varsa; bir zamanlar yalnızca kâr peşinde koşan şirketlerin faaliyetlerinin kötü örnekleri olarak değersiz görülen bütün o binalar, artık dikkatimizi hak eden arkeolojik buluntular gibi mikroskop altına alınmakta. Atina modernizmi o büyük yığını, herkesin eskiden başarısız, ucuz ve ticari bularak kınadığı

mimarının ufak tefek parçalarının binlercesini göklere çıkartmakta.²⁰ Modern ve anonim Atina binalarından oluşan kalabalık, kendi kendini egzotikleştiren şölensel bir kutlamada her türlü değeri reddedip sıradanlığı kabul ediyor ve kameranın önünde bir koltuk kapmak için kırık dişlerle gülümsüyor.

egzotik olarak modern

Buraya kadar yavaş ve kademeli bir paradigma değişimini tasvir etmeye çalıştım. 1930'larda ve 1960'larda modern Yunan mimarisi, siyasal ve toplumsal bir seçkinler topluluğuyla özdeşleşmiş olan bilinçli ve titiz bir modernleşme çabasının bir sonucu olarak büyüme ve ümit vizyonlarını açık bir şekilde ifade ediyordu. Egzotik geleneğin yaygın olarak modernin (estetik anlamda) "atası" olduğu iddialarına rağmen, modern ve egzotik arasındaki ayrım belirgindi. 1930'lar ve 1960'lardaki Yunan mimari geleneğinin önemi 1974 sonrası teslim edilirken, bu gelenek 1990'lı yıllarda, yaşanan savaşlar sonrası yaralarının ve kırsal geçmişinin üstesinden gelmeyi ümit eden Yunan toplumunun mükemmeliyetinin bir kanıtı olarak öne çıkarılmıştı. Öte yandan, 21. yüzyılın

başında egzotik ve modern arasındaki ilişkiyi dönüştüren karşıt bir eğilim belirdi. Gereğinden fazla değer biçilen olimpik projelere bir cevap olarak, fakat aynı zamanda geç dönem kapitalist Yunanistan'ın "sahte" bolluğunun bir eleştirisi olarak, daha az önemli ve biricik, fakat daha yaygın ve "gerçek" olan başka bir modern mimari kendine bir yer edindi. 2004'ten bu yana, *polykatoikia* olarak anılan tipik apartman binası, uluslararası alanda, olduğu gibi kabul etmek zorunda kalabileceğimiz bir şehrin bir göstergesi, yapısal bir unsuru ve yaratıcı bir hücresi olarak ele alınmaktaydı. En nihayetinde, kriz yıllarında, modernleşme programının ve onunla ilintili toplumsal sözleşmenin başarısızlığına yönelik farkındalık, bu başarısızlığın bir egzotik "haysiyet" olarak yerel halk ve yabancı seçkinler tarafından benimsenmesine yol açmıştı. Bu sefer yeni bir anlatı toplum tarafından benimsenmiş ve Atina modernizmi onurlu bir yenilginin işaretlerini taşıyor hale gelmişti: iki savaş arası yapılan binalarda 1940'ların iç savaşından kalan delikler, savaş sonrası Atina şehir yaşamının soyut duvarlarındaki yazılar, terk edilmiş modern fabrikaların çelik çerçevelerindeki otlar ve pas.

11

12

Bir zamanlar olmak istediğimiz o modern toplum olmakta başarısızlığa uğramış olabiliriz, fakat gururlu “ötekiler” olmak da bizim için yeterli. Egzotik olduğu için her şey yeniden güzel olabilir.

1933 yılında düzenlenen 4. CIAM’ın yabancı konukları yalnızca Atina’da kalmamışlar, egzotik Yunanistan’ı tanımak için gemilere binip Kiklad Adaları’na gitmek istemişlerdi.²¹ Öte yandan, adalardaki kırsal yerleşimlerde gezerken gördükleri ve fotoğrafını çektikleri şeyleri pek anlamamışlardı. Zaten anlamayı çok da umursamıyorlardı. Yoksulluğu, acımasızlığı ya da terk edilmişliği²² görmek istememişlerdi; onlar yalnızca Anastasios Orlandos tarafından tasvir edilen “o nihai basitlik,” “yerleşimin mantığı” ve “çizgilerin saflığı” karşısında hayret içinde kalmışlardı.²³

Bugün, benzer bir akım Atina’ya yönelmiş görünüyor.²⁴ Yine, günümüz ziyaretçileri de, şehirde gerçekten olan bitenle ilgilenmemekte. Fakat görünüşe bakılırsa, artık biz, Yunanlar dahi bunu önemsemiyoruz. Bir zamanlar modern olmayı isteyen Atina *polykatoikia*’sı nasıl egzotik olma rolünü üstlendiyse, biz de bu farklı, tuhaf ve egzotik olma rolünü kabul etmişe benziyoruz. Şimdi, etiketler ve renkli grafitilerle boyanmış, biber gazıyla ve molotof kokteylleriyle kararmış, evsiz insanlar ve çöp kovalarıyla dekore edilmiş bu 60 ve 80 yaşındaki binalar gelip kendilerini gezecek turistleri bekliyor. Belki de, her zaman modern olmakla gurur duymuş olan bu modern binalar da aslında hep egzotik olmak istemişlerdi.

- 1 Çoğunlukla modern apartman binaları, okullar, fabrikalar ve teknik altyapı.
- 2 *Annales Techniques*, Yıl: 2, C. IV, S. 44, 45, 46, 15/10 – 15/11/1933, s. 1002.
- 3 Bernard Rudofsky, daha 1920’lerin sonundan itibaren “ilkel” modern mimarinin Kiklad Adaları’nda, özellikle de Santorini Adası’ndaki varlığını tanıdı. Bkz: Rudofsky, Bernard. *Eine primitive Betonbauweise auf den südlichen Kykladen, nebst dem Versuch einer Datierung derselben* (doktora tezi), Viyana Technischen Hochschule, 1931.
- 4 Kostas Tsiambaos, “Για ένα μοντέρνο σπίτι” Kindi, V., Tournikiotis, P., Tsiambaos, K. (der.). *Το μοντέρνο στη σκέψη και τις τέχνες του 20^{ου} αιώνα* içinde, Alexandria, s. 165-177, Atina, 2013.
- 5 Ilias Iliou, “Κουτιών εγκώμιο”. *Νεοελληνικά Γράμματα*, C. 2, S. 33 (17 Temmuz 1937), s. 3 ve 11, S. 34, (24 Temmuz 1937), s. 3 ve 5, S. 35 (31 Temmuz 1937), s. 3 ve 7, S. 36 (7 Ağustos 1937) s. 3 ve 10. Iliou, Ilias. *Κριτικά κείμενα για την τέχνη 1925-1937*’da da yayımlanmıştır. Themelio, s. 83-123, Atina, 2005.
- 6 Bkz. Kenneth Frampton’un *Modern Architecture: A Critical History* adlı kitabının Yunanca basımı için yazdığı önsöz (Atina: Themelio, s. 14, 1987). Benzer şekilde, Frampton ve diğerlerinin Yunan “eleştirel bölgeselciligi”ne verdiği destek, kademeli şekilde 20. yüzyılın Yunan mimarisini egzotikleştiren bir söylem olarak gelişti.
- 7 S. Contaratos ve W. Wang, (der.), *Greece: 20th Century Architecture*, EIA-DAM-Prestel Verlag, Münih-Londra-New York, 1999.
- 8 Y. Aesopos ve Y. Simeoforidis (der.), *Landscapes of Modernisation*, Metapolis Press, Atina, 1999.
- 9 Popparyen anlamda “açık”.
- 10 Yunan Pavyonu’nun küratörleri Takis Koubis, Thanasis Moutsopoulos ve Richard Scoffier’di.
- 11 Gazeteci Nikos Moschonas Yunan pavyonunun çoğunlukla olumsuz ve ironik yorumlar aldığını yazmıştı. Bkz: Moschonas, Nikos. “Τα ‘συν και τα πλην’ της 8ης Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής, Η αισθητική του αυθαιρέτου”, *To Vima* gazetesi, 10 Kasım 2002.
- 12 Tarih ve mimarlık teorisi profesörü Andreas Giacomacatos şunları yazmıştı: “Tam tersine, Kültür Bakanlığı ve Atina Mimarlar Derneği, Yunan pavyonunda içedönük, hırslı ve kendi kendini baltalayan bir tasarımı destekledi. Başka açılardan iyi tasarlanmış olan pavyonda, Atina’yı “bugün olduğu hâliyle” gösteren 12 slayt projeksiyonu, iki yıl sonra Olimpiyat Oyunları’na ev sahipliği yapmak üzere sağlam bir yatırım yapmış şehrin buna karşılık gelen iç bunalımcı gerçekliğini yansıtıyordu. Tasarım ve mimari her yerdeydi, fakat burada yoktu. Burada yalnızca “Anonim Bir Mimari,” temelde kentsel formun güncel görünümünü ve işlevini

- düzenlemekte olan her rastgele çirkinliğe işaret eden, daha önce benzeri görülmemiş popülist bir neolojizm vardı. Daha da kötüsü, kabul edilemez olan, şehrin içinde bulunduğu yönetsel çıkmazın bir göstergesi olarak uzun süredir kavramsallaştırılmaya çalışılıyordu [...] kutsal müteahhitler, resmi hayır duaları ve "mutlak gerçekçilik"leriyle bir engelle karşılaşmadan işlerine devam edebilirlerdi."
- 13 Richard Woditsch (der.), *The Public-Private House, Modern Athens and its Polykatoikia*, Park Books, Zürih, 2018.
- 14 Olga Moatsou, *Polykatoikia, 1960-2000 Entrepreneurial housing, from Athens to Rethymno*, Doktora Tezi, EPF Lausanne, 2014.
- 15 Platon Issaias, *Beyond the Informal City: Athens and the Possibility of an Urban Common*, Doktora Tezi, TU Delft, 2014.
- 16 Ioanna Theocharopoulou, *Builders, Housewives and the Construction of Modern Athens*, Artifice Books on Architecture, Londra, 2018 (Theocharopoulou'nun Columbia GSAPP'ta verdiği doktora tezinin kitaplaşmış hâli).
- 17 Sergi, Atina'daki Bizans ve Hristiyan Müzesi'nde gerçekleşmiş, müze ve SARCHA (School of ARCHitecture for All) tarafından birlikte düzenlenmişti. "Az Değer Bıçilenin Meşrulaştırılması" projesinin küratörlüğünü John Karahalios, Myrto Kiourti, Konstantinos Pantazis, Marianna Rentzou ve Kostas Tsiambaos yapmıştı.
- 18 "Atina'da Yapıldı"nın küratörlüğünü Panos Dragonas ve Anna Skiada üstlenmişti.
- 19 Küratörlere göre: "Atina *polykatoikia*'sı modern mimaride özel bir başlığı oluşturmaktadır. Her ne kadar modern hareketin temel ilkelerini takip etse de, Atina *polykatoikia*'sı temelde yerel mimari kültürün bir ürünüdür" (sergi kataloğu, s. 11).
- 20 Krizdeki Atina'nın merkezindeki birçok 19. ve 20. yüzyıl binasının terk edilmesi ve *Monumenta* STK'sının faaliyetleri için bkz.: "Forget the Parthenon: how austerity is laying waste to Athens' modern heritage", *The Guardian*, 12 Eylül 2017: <https://www.theguardian.com/cities/2017/sep/12/athens-modern-heritage-austerity-neoclassical-architecture-acropolis-greece> [Son erişim: 5 Mayıs 2019].
- 21 C. Blencowe ve J. Levine, *Moholy's Edit. The Avant-Garde at Sea, August 1933*, Lars Müller Publishers, Zürih, 2018. Bkz. Nagy'nin 1933 tarihli videosu: <https://vimeo.com/283726259> [Son erişim: 5 Mayıs 2019].
- 22 "Size çiftçinin sağlığı, güzelliği ve şaşmaz ahlâkından bahsederler; o her ne kadar sıtmaya yakalanmış olsa da; güneş, yağmur, rüzgâr altında ağır iş yapmaktan dolayı elleri pütürlü ve cildi

mahvolmuş olsa da; her ne kadar mahrumiyetle birlikte gelen eğitim eksikliğinden dolayı ceza kanunlarını çeşitli şekillerde ihlâl etmeye çok defa itilmiş olsa da", a.g.y., s. 100.

23 Orlandos, a.g.y., s. 1002.

24 Her ne kadar Atina'nın güncel merkezi, turistik büyüme ve Airbnb'nin yayılmasıyla hâlâ modernleşmeye "direnmekteyse" de, devasa özel yatırımlar ve Stavros Niarchos Vakfı Kültür Merkezi ve *Hellinikon Project* gibi projeler aracılığıyla Attica'nın güneyine doğru yeni bir şehir merkezi gelişmektedir.

İngilizce'den çeviren: Ceren Yartan

Düzeltili: Neslihan Şık

| 1 1930'larda Atina, Omonoia Meydanı'nı gösteren kartpostal.

| 2 4. CIAM Kongresi, 1933, Atina. Poster ve toplantıdan görseller.

Kaynak: Annales Techniques

| 3 1930'larda Yunanistan'dan tipik modern yapılar.

Kaynak: Annales Techniques

| 4 Kiklad Adaları'nın "modern" vernaküler mimarisinden örnekler.

Kaynak: Lauterbach, Heinrich. "Notizen von einer Reise in Griechenland", *Die Form*, S. 12, s. 336-348, 15 Kasım 1932.

| 5, 6 1930'lar ve 1960'larda gazetelerde yer alan yeni apartman reklamları.

| 7 1960'ların ikonik modern yapıları. Yukarıdan aşağıya yapıların mimarları: Nikos Valsamakis, Aris Konstantinidis, Takis Zenetos.

Kaynak: Architektoniki

| 8 Aesopos, Y. ve Simeoforidis, Y. (editörler), *Landscapes of Modernisation*, Metapolis Press, 1999.

| 9 8. Uluslararası Venedik Mimarlık Bienali, Yunanistan Pavyonu'ndaki sergiye ait afiş, 2002.

| 10 Yunan Polykatoikia'sının "Unbuilt" (İnşa edilmemiş) adlı sergi ile meşrulaştırılması.

©John Karahalios, Myrto Kiourti, Konstantinos Pantazis, Marianna Rentzou, Kostas Tsiambaos

---

| 11 Modern Atina binalarından fotoğraflar.

Kaynak: "Atina Modernizmi" adlı Facebook sayfası (<https://www.facebook.com/groups/24845613947/>)

| 12 Atina, Exarcheia'da modern bir apartman binasının duvarına yapılmış "egzotik" bir grafiti

Fotoğraf: Kostas Tsiambaos
